

Антон Павлович Чехов

Щастие

Посвещава се на Я. П. Полонски

Край широкия степен път, наричан „главния друм“, ношуваше стадо овце. Пазеха го двама овчари. Единият, старец на около осемдесет години, съвсем оцърбял, с треперещо лице, лежеше по корем досами пътя опрял лакти върху прашния живовляк; другият – още голобрад момък с гъсти черни вежди, облечен с дрехи от зебло, същото, от което шият евтини чували, беше легнал възнак с подложени под главата ръце и гледаше нагоре към небето, където над самото му лице се разстиляше Млечният път и дремеха звездите.

Овчарите не бяха сами. На два-три метра от тях в прибулилата пътя мрачина се тъмнееше оседлан кон, а до него, опрян на седлото, бе застанал мъж с големи ботуши и къса чумарка, както изглежда, конен пазач на господарските имоти. Ако се съдеше по фигурата му – стройна и неподвижна, и по обноските му с овчарите и коня, беше сериозен и разумен човек, който си знаеше цената; дори в тъмнината у него си личаха следите на военна стойка и онзи величествено-снизходителен израз, който се придобива от честото общуване с господари и управители.

Овцете спяха. Върху сивия фон на зората, започнала вече да развиделява небето на изток, тук-там се виждаха силуетите на будни овце; те стояха с ниско наведена глава и си мислеха за нещо. Мислите им, безкрайни и отегчителни, породени само от представите за широка степ и небе, за дни и нощи, сигурно ги изумяваха и потискаха до затыпяване и те, сега застанали като забити в земята, не забелязваха нито присъствието на чуждия човек, нито тревогата на кучетата.

Сънненият замрял въздух беше изпълнен с онзи монотонен шум, без който не минава нито една лятна степна нощ; непрестанно цвърчаха шурци, обаждаха се пъдпъдъци, в долчинката на около верста от стадото, където течеше поточе и растяха върби, лениво свирукаха млади славеи.

Господарският пазач беше спрял при овчарите, за да си поиска огън за лулата. Той запали мълчаливо и изпуши цялата лула, а после, без да продума нещо, облегна лакти на седлото и се замисли. Младият овчар не му обърна никакво внимание; той продължаваше да лежи, вперил поглед в небето, а старецът се взира дълго в пазача, преди да го попита:

– Ти не беше ли Пантелей от Макаровското имение?

– Аз съм – отговори пазачът.

– Ти си, ти си, видях вече. Не те познах – Господ добро да ти дава. Отде идеш?

– Откъм Ковильовските нивя.

– О-о, отдалеч. На изполица ли ги давате тез нивя?

– Различно. И на изполица, и под наем, и за бостани. Но аз всъщност ходих до мелницата.

Едно едро и старо овчарско куче с рунтава мръснобяла козина и цели кичури около очите и носа обиколи два-три пъти спокойно коня, като се мъчеше да изглежда равнодушно към чуждото присъствие, и ненадейно се нахвърли върху пазача изотзад със злобно старческо ръмжене, а другите кучета не се стърпяха и също наскочаха от местата си.

– Чиба бре, проклетнико! – извика старецът, като се повдигна на лакти. – У-у, да пукнеш дано, бяс такъв!

Когато кучетата се укротиха, старецът зае предишната си поза и каза със спокоен глас:

– А в Ковили наврѣх Възнесение се поминал Ефим Жменя. Да не чуе дяволът, грехота е да се споменават по туй време хора като него, ама много долен човек беше. Сигур си го чувал, а?

– Не, не съм.

– Ефим Жменя, чичо на Стѣпка ковача. Всички тѣдявашни го познаваха. Ама че проклет старец беше, ти казвам! Зная го аз него от близо шестдесет години, още от времето, когато караха на талиги от Таганрог за Москва цар Александра, оня де, дето прогони французина. Ходихме заедно да посрещнем покойния цар, а тогава главният друм не отиваше към Бахмут, ами от Есауловка към Городишче, и там, дето е сега Ковили, имаше много гнезда на дропли – на всяка крачка гнездо на дропла. Та още тогаз забелязах, че Жменя е затрил душата си и в него се крие нечистата сила. Аз смятам тѣй: ако някой прост селянин все си мълчи, захваща се все с разни старешки работи и гледа да си живее сам, в туй няма нищо добро, а Ефимка, както го помня още от млад, все мълчи ли, мълчи и те гледа накриво, сякаш се надува и ежи като петел пред кокошка. Това, да иде на черква или да излезе на улицата да се повесели с младите, или в кръчма да влезе – ами-и, нема таквоз нещо, по-много си седи все самичък или си шушне нещо с бабичките. Млад беше още, а пък се цанеше я за пчелар, я за бостанджия. Случвало се е, идат при него на бостана хора, а дините и пѣпешите му свирят. Друг път, пак пред хора, беше уловил щука, а тя – ха-ха-ха! – закискала се...

– Стават такива работи – каза Пантелей.

Младият овчар се обърна на хълбок и се взря в стареца, като повдигна черните си вежди.

– А ти чу ли дините да свирят? – попита той.

– За чуване, не съм ги чувал, слава Богу, размина ми се – въздъхна старецът, – ама хората нали разправяха. И нищо чудно... Поиска ли,

рогатият и в камъка ще започне да свири. Преди да ни освободят, една канара в наше село три дни и три нощи буча. С ушите си я чух. А пък шуката се кикотела, защото Жменя не хванал шука, ами дявол.

Старецът си спомни нещо. Настръхна, сякаш му стана студено, стана, бързо коленичи и като пъхаше нервно ръце в ръкавите си, загъгна бързо-бързо по женски:

– Господи, спаси и помилуй нас! Вървя веднъж все покрай реката към Новопавловка. Зададе се буря и така завилня, че Господ да те пази, Господ и Света Богородица... Бързам аз колкото ми стигат силите и що да видя – по пътеката между тръните – тогаз тъкмо цъфтяха тръните – върви бял вол. Чий ли ще е тоз вол? – викам си. Защо са го довели тук рогатите? Пък той върви, размахва опашка и – му-у-у! Тъй, ама такова, настигам го аз значи, приближавам се и – що да видя! – то вече не е вол, ами Жменя. Во имя отца и сина и святого духа! Прекръстих се аз, а той ме гледа и нещо мърмори с втречени зъркели. Фана ме страх, ви казвам – ужасия! Тръгнахме ние един до друг, дума не смее да му продума – гръмове трещят, светкавици раздират небето, върбите се свеждат досами водата – и изведнъж, Бог да ме накаже, да умра без изповед, ако не беше тъй, през пътеката притичва заек... Тича, тича, спря се и ни вика с човешки глас: „Здрасти, селяци!“ Марш от там, проклетнико! – викна старецът на рунтавото бяло псе, което пак започна да се върти около коня. – У-у, да пукнеш дано!

– Стават такива работи – обади се пазачът, който все още стоеше облегнат на седлото, без да помръдне; тъй каза това беззвучно и глухо, както говори дълбоко замислен човек.

– Стават – повтори той многозначително и убедено.

– Ама че мръсен старик беше! – продължи старецът вече не толкова разпалено. – Четири-пет години след слободата цялото село го би с пръчки в канцеларията, а той значи взе, че докара гърлена болест в Ковили, та да излее злобата си. Сума народ измре тогаз, чет нема, като от холера...

– А как тъй докара болестта? – попита младият овчар, след като помълча малко.

– Е, то се знае как. За таз работа не трябва много ум, стига само да искаш. Жменя мореше хората с мас от пепелянка. А пък туй е таквоз средство, че народът мре не само от самата мас, ами дори от миризмата ѝ.

– Вярно е – потвърди Пантелей.

– Тогаз нашите искаха да го убият, ама старците не дадоха. Не

биваше да го убиваме, защото той знаеше място, където е скрито имане. Нито един друг човек не го знаеше туй място. А пък тук, където е заровено имане, все е омагьосано, тъй че, и да го намериш, нема да го видиш, а той го виждаше. Случвало се е, върви той покрай реката или през гората, а под храстите и канарите – пламъчета, пламъчета, пламъчета. Ей таквиз едни пламъци, като кога гори сяра. С очите си съм ги виждал. Та всички чакаха, че Жменя или ще покаже на хората мястото, или пък ще изкопае сам имането, пък той, дето е речено, като кучето на сеното – лежи на него и ни го яде, ни дава някому да го яде – тъй си и пукна: нито го изкопа туй имане, нито го показа на хората.

Господарският пазач пак запали лулата си и освети за миг големите си мустаци и острия си строг и солиден нос. Малки кръгчета светлина подскочиха от ръцете на фуражката му, пробягаха през седлото по гърба на коня и изчезнаха в гривата край ушите.

– По тия места има много съкровища – каза пазачът.

И като смукна бавно лулата си, той огледа всичко наоколо, спря погледа си на просветляващия изток и добави:

– Трябва да има съкровища.

– А бе, к'во ще приказваме – въздъхна старецът. – По всичко се види, че има, само дето не може да се намери кой да го изкопае, братле. Никой не знае истинските места, а сега комай всичките иманета са омагьосани. За да го намериш и видиш, трябва да имаш такъв талисман, а без талисман нищо, нищичко не можеш направи, драги. Жменя имаше талисмани, ама можеше ли човек да изкопчи нещо от него – на кукуво лято! Тъй си ги вардеше, проклетникът, че на никого нищо да не се падне.

Младият овчар се примъкна съвсем близо до стареца, подпря глава-та си с юмруци и впери поглед в него. В тъмните му очи заблестя младенчески израз на страх и любопитство и както изглеждаше в тъмнината, опъна и сплеска едрите черти на младото му грубо лице. Той слушаше със затаен дъх.

– И в разни писания е писано, че тук са скрити много иманета – продължи старецът. – Затуй нема к'во да приказваме... не ще и дума. На един старец, войник от Новопавловка, му показали в Ивановка стара грамота, та в таз грамота пишело и за мястото, дето се намира едно имане, и дори колко кила е златото и в какъв съд е турено; отдавна да са го намерили по грамотата туй злато, ама нали е омагьосано, не можеш да се добереш до него.

– Че защо да не можеш да се добереш? А, дядо? – попита младият.

– Сигур има някаква причина, войникът не е разправял точно. Омагьосано... Трябва талисман...

Старецът говореше разпалено, сякаш изливаше душата си пред мивача. Той гъгнеше, тъй като не беше свикнал да говори много и бързо, заекваше и като усещаше този недъг на речта си, старееше се да го поприкрие с жестове на главата, ръцете и костеливите си рамене; след всяко негово движение ленената му рубашка ставаше на бръчки, смъкваше се към раменете и оголваше почернелия му от слънцето и старостта гръб. Той придърпваше сегиз-тогиз рубашката си, но тя тутакси се свличаше отново. Най-сетне, сякаш изкаран от търпение от непокорната си дреха, старецът стана и заговори с тъга:

– Има щастие, ама к'ва полза от него, щом е закопано в земята? Тъй се и погубва имането нахалос, отива на вятъра, като плява или като тора от овцете! А пък туй щастие е много, момко, толкоз много, че ще стигне за цялата наша околност, ама нали не може да го зърне ни една жива душа! И най-подир ще доживеем да видим, че го изкопали господарите или му турила ръка държавата. Господарите вече започнаха да разкопават могилиците... Надушили са нещо! Лакомят се за селяшкото щастие! А и държавата си гледа сметката. В закона е писано, че ако някой селянин намери имане, длъжен е да го предаде на началството! Хайде де – да има да вземат! Трай, коньо, за зелена трева!

Старецът се засмя презрително и седна на земята. Пазачът го слушаше внимателно и се съгласяваше с него, но от израза на лицето и от мълчанието му си личеше, че всичко, което му разказва старецът, не е ново за него, че той отдавна го е премислил и знае много повече от това, което е известно на стария овчар.

– Право да си кажа, десетина пъти през моя живот съм си търсил късмета – каза старецът, като се почесваше стеснително. – На истински места търсех, ама, види се, съм се натъквал все на омагьосано имане. И баща ми е търсил, и брат ми е търсил, ама к'во ще намерят – дявол по пладне, тъй си и умряха без късмет. Някой си калугер беше казал на брат ми Иля, Бог да го прости, че в Таганрогската крепост на едно място под три камъка е скрито имане, но туй имане било омагьосано, а по същото време – помня, че беше през тридесет и осма година – в Матвеев Курган живееше един арменец, който продаваше талисмани. Купил си Иля талисман, взел още двамина с него си и отишли в Таганрог. Хубаво, братко, ама като се приближили до онуй място в крепостта – к'о да видят! – точно там застанал войник с пушка.

В предутринната тишина през степта премина и се разпиля някакъв

странен звук. Нещо избухтя страхотно в далечината, тресна се в камък и ехото се понесе из степта: „Бах-бах-бах-бах!“ Когато звукът заглъхна, старецът погледна въпросително Пантелей, застанал все така равнодушно и неподвижно до коня си.

– Сигурно се е откъснала голямата кофа в рудника – каза младият овчар, след като помисли.

Вече се разсъмваше. Млечният път бледнееше и полека-лека се топеше като сняг, губейки очертанията си. Утринното небе помрачняваше и помътняваше, та още не можеше да се разбере ясно ли е, или е покрито с плътни облаци, и само по изчистената лъскава ивица над източния хоризонт и по все още неизчезналите тук-там звезди можеше да се долови какво е всъщност.

Първият утринен ветрец пробяга покрай пътя, без да шумоли, плахо разклащайки само млечока и кафявите стъбла на ланския бурен.

Пазачът се изтръгна от мислите си и разтърси глава. Подръпна с две ръце седлото, опъна подпръга и сякаш не решавайки се да възседне коня, отново застана замислен.

– Да – каза той, – ей ги де са ушите ти, ама не можеш да ги видиш... Има щастие, но не ти стига умът да го намериш.

След тези думи се обърна към овчарите. Строгото му лице беше тъжно и присмехулно като на отчаян човек.

– Да, тъй и ще си умреш без щастие, без да го видиш какво е, що е... – каза той, като отделяше всяка дума, и повдигна левия си крак към стремето. – Който е по-млад, може и да го дочака, а на нас ни е време да се откажем дори да мислим за него.

И като поглаждаше големите си, навлажнени от росата мустаци, възседна тежко коня и замислено се взря в далечината, като че ли беше забравил или недоизказал нещо. В синкавата шир, където последният видим хълм се сливаше с мъглата, нищо не помръдваше; стражевите и надгробните могили, които се издигаха тук-там над хоризонта и безкрайната степ, изглеждаха сурови и мъртви; в тяхната неподвижност и безмълвие се усещаха векове и пълно безразличие към човека; ще минат още хиляди години, ще умрат милиарди хора, а могилите все ще стърчат в степта, както са стърчали, без да жалят ни най-малко за мъртвите и без да се интересуват от живите, и нито един човек няма да узнае защо стърчат тук и каква степна тайна крият под себе си.

Събудилите се гарвани прелитаха един по един мълчаливо и самотно над земята. Нито в мудния летеж на тези дълговечни птици, нито в утрото, което идва редовно всяко денонощие, нито в безбрежността на

степта – в нищо не се откриваше смисъл. Пазачът се усмихна и каза:

– Какъв безкрай, Господи помилуй! Опитай се да намериш в него щастието си! Тук – продължи той, като понижи глас и лицето му стана сериозно, – тук със сигурност са заровени две съкровища. Господарите не ги знаят, а на старите селяни, особено на войниците, е известно всичко за тях съвсем точно. Тук, ей там, някъде на този рид (пазачът посочи къде с бича си), навремето разбойници нападнали керван със злато; това злато го карали от Петербург за император Петър, който тогава строил флотата си във Воронеж. Разбойниците избили коларите, а златото закопали в земята, но после не могли да го намерят. Другото съкровище пък било закопано от нашите донски казаци. В дванадесета година те нагребали от французите сума сребро и злато и най-различни други богатства! Когато се прибирали у дома, по пътя дочули, че началниците искат да им отнемат всичкото злато и сребро. И вместо да дадат даром богатствата си на началството, те се сетили да ги закопаят в земята, че поне за децата им да остане нещо, ама къде са ги закопали – не се знае.

– И аз съм чувал за тези съкровища – промърмори мрачно старецът.

– Да – пак се замисли Пантелей. – Това е...

Умълчаха се. Пазачът погледна замислено в далечината, усмихна се и дръпна юздите, и пак изглеждаше така, като че ли бе забравил или не доизказал нещо. Конят тръгна неохотно ходом. След стотина крачки Пантелей рязко изправи глава, отърси се от мислите си и като шибна коня, препусна в тръс.

Овчарите останаха сами.

– Това беше Пантелей от Макаровското имение – каза старецът. – Получава по сто и петдесет рубли в годината, а яденето му е от господарите. Учен човек.

Овцете – те бяха около три хиляди – се събудиха и като не знаеха какво да правят, умърлушено зашипаха ниската полустъпкана трева. Слънцето още не беше изгряло, но вече се виждаха всички могили и дори далечната, напомняща облак Саур Могила със заострения си връх. Изкачиш ли се на тази могила, вижда се цялата равнина, гладка и безкрайна като небето, виждат се господарските имения, чифлиците на немците и малоканите, селцата, а далекогледният калмик ще види дори града и влаковете по железопътните линии. Само от това място се вижда, че освен безмълвната степ и вековните могили на този свят има и друг живот, който не се интересува от заровеното щастие и от овчите мисли.

Старецът напипа до себе си своята гега, дълга тояга със закривен като кука горен край, и стана. Той мълчеше и мислеше. От лицето на

младия още не бе изчезнал младенческият израз на страх и любопитство. Впечатленията му от чутото бяха много силни и той чакаше с нетърпение старецът да му разказва още.

– Дядо, а какво направи брат ти Иля с войника? – попита той, като стана и взе гегата си.

Старецът не чу въпроса му. Погледна разсеяно младия и зафъфли:

– Санка, а аз все си мисля за грамотата, дето са я показали на стария войник в Ивановка. На Пантелей не казах, остави го него, но в тази грамота е посочено такова място, че дори една жена ще го намери. И знаеш ли кое е туй място? В Богати дол, точно там, дето той се разделя на три долчинки, знаеш ги, приличат на пачи крак; е, та в средната от тях.

– И какво, ще копаеш ли?

– Ще си опитам щастieto...

– Дядо, а какво ще правиш с имането, когато го намериш?

– Кой, аз ли? – усмихна се старецът. – Хм!... Абе стига да го намеря, па тогаз... тогаз ще дам на всички да разберат... Хм!... Абе знам си аз к'во да го правя...

И старецът не можа да отговори точно какво ще направи с имането, ако го намери. Навярно този въпрос възникваше пред него за пръв път през живота му едва сега, тая сутрин, а, ако се съдеше по лекомисления и равнодушен израз на лицето му, той дори не му се струваше толкова важен и достоен за замисляне. В главата на Санка мъждеше още едно недоумение: защо търсят скрити съкровища само старци и защо е притрябвало такова земно щастие тъкмо на хора, които всеки ден могат да умрат от старост? Но Санка не можеше да превърне това недоумение във въпрос, а и старецът едва ли би се сетил какво да му отговори.

На изток изплува огромно румено слънце, забулено от лека мъгла. Плиснаха се широки, още студени ивици светлина, които се къпеха в росната трева, протягаха се и сякаш за да покажат, че това не им е омръзнало, весело започнаха да се разстилат по земята. Сребристият пелин, сините цветове на дивия степен лук, жълтата репица, метличината – всички треви и цветя радостно запъстриха, посрещаха слънчевата светлина като своя собствена усмивка.

Старецът и Санка се разделиха и застанаха от двете страни на стадото. Те стояха неподвижни като стълбове, гледаха земята и мислеха. Първия не го напускаха мислите за щастieto, а вторият разсъждаваше за това, което бе чул през нощта; него не го интересуваше самото щастие, което не му бе нужно и не го разбираше, а фантастичността и

приказността на човешкото щастие.

Стотина овце изведнъж се стреснаха и обзети от някакъв необясним ужас, се юрнаха като по сигнал встрани от стадото. И Санка се втурна встрани, обзет от същия животински ужас, сякаш безкрайните и отегчителни мисли на овцете за миг преминаха и в него, но тутакси се опомни и извика:

– Чуш бре, проклетии! Пощуряхте ли, чума да ви тръшне дано!

А когато слънцето започна да припича земята, предвещавайки продължителна и изнурителна шега, всичко живо, което през нощта се движеше и шумеше, потъна в полусън. Старецът и Санка стояха с гегите си на двата срещуположни края на стадото, стояха, без да се помръднат, като факири на молитва, и мислеха вгълбено. Те вече не се забелязваха и всеки от тях живееше свой живот. Овцете също мислеха...

1887

КРАЙ

© Венцел Райчев, превод от руски

Антон Павлович Чехов
Счастье, 1887

Сканиране, разпознаване и редакция: NomaD, 2009

Издание: Антон Павлович Чехов. Дамата с кученцето (сборник). Издателство „Труд“

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11134>]